

ПРИНЦИП ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ, ЯК ГАРАНТІЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Конституція України (ст. 62) визначила, що «особа вважається невинуватою у здійсненні злочину й не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду». Отже, сформульовані в цій статті положення ґрунтуються на принципі презумпції невинуватості людини [1].

Принцип презумпції невинуватості закріплено також у деяких міжнародних правових документах. Так, у Загальній декларації прав людини, презумпція невинуватості сформульована таким чином: «Кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинуватою доти, доки її винуватість не буде встановлена у законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечуються всі можливості для захисту» (п. 2 ст. 11) [2].

У Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, записано: «Кожен обвинувачений у вчиненні кримінального злочину має право вважатися невинуватим, доки його винуватість не буде доведена відповідно до закону» (п. 2 ст. 14) [3].

У Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у ст. 6 закріплено, що кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку [4].

Своє закріплення цей принцип знайшов і в чинному КПК, згідно з яким особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому КПК, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили [5].

Верховний Суд в Постанові Пленуму «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» звернув увагу судів на те, що визнання особи винуватою у вчиненні злочину може мати місце лише за доведеності її вини (п. 19). Зазначена конституційна норма змушує суди більш прискіпливо дивитися на проблему доказів, їх якості, добротності, достатності для прийняття рішення у справі, зумовлює визнавати людину винною у вчиненні злочину лише тоді, коли немає жодного сумніву в тому, що саме вона вчинила злочин, в наявності є всі елементи складу злочину і немає підстав для закриття справи [6].

Забезпечення доведеності вини означає, що кожний елемент обвинувачення, кожна кваліфікуюча та обтяжуюча чи пом'якшуюча відповідальність обставина, кожна обставина, від якої залежать певні правові наслідки, кожний висновок судді чи суду повинні ґрунтуватися на відповідних доказах, зібраних у передбаченому законом порядку.

Необхідно зазначити, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях (ч. 3 ст. 62 Конституції). Обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях і ухвалюється лише за умови доведення у ході судового розгляду винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення. Тож будь-які припущення, думки, здогади, якими б вони привабливими не були і кому б вони не належали, при вирішенні питання про вину особи доказами не можуть бути і значення не мають. Вони можуть бути використані лише для висунення версій, але не для обґрунтування вини. Такі припущення лише підтверджують сумнів, а він має бути витлумачений тільки на користь обвинуваченої особи.

Презумпція невинуватості служить не тільки гарантією для підозрюваного, обвинуваченого від безпідставного обвинувачення та осудження, її вимоги про безсумнівну доведеність обвинувачення та тлумачення всіх сумнівів на користь обвинуваченого націлює органи держави на об'єктивне, всебічне та повне встановлення обставин кримінального провадження, без чого неможливе законне, обґрунтоване та справедливе вирішення справи судом. Найменший відступ від презумпції невинуватості тягне за собою порушення законності в кримінальному судочинстві і обмеженню прав та законних інтересів громадян.

Література

1. Конституція України від 28. 06. 1996 р. /Відомості Верховної Ради України, 1996 № 30 ст. 141.
2. Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948 р., (Док. ООН/PES/217 А).
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 18.12.1966 р. /Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148 – VIII ([2148 - 08](#)) від 19.10.73р.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р, Рим /Ратифікована Верховною Радою України Законом № 475/97 - ВР від 17. 07. 1997р.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України від 13.04.2012 р., /Відомості Верховної Ради України, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.

6. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя».

342.4.037(477)

Темирова-Хмикіна В.І.

старший викладач

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ І КОНСТИТУЦІЙНА ЮСТИЦІЯ

Система правового захисту конституції полягає в тому, що її ядром є організація і діяльність конституційної юстиції, оскільки будь-яка дія або правовий акт учасника конституційних правовідносин може стати предметом розгляду в цих органах влади. У конституційній доктрині в якості правових засобів захисту основного закону виділяють: а) особливий порядок внесення змін до конституції; б) відповідальність вищих посадових осіб за порушення конституції; в) здійснення конституційного правосуддя (юстицію). Німецький вчений К. Хессе виділяє також превентивні та репресивні гарантії (позбавлення основних політичних прав, можливість заборони політичних партій, інститут надзвичайного стану).

До системи правового захисту конституції можна віднести: а) право народу на опір недемократичному правлінню (право на самозахист); б) процедуру внесення змін до конституції; в) арбітражні прерогативи глави держави; г) визнання діяльності політичних партій неконституційним і їх розпуск; д) перевірка конституційності виборів і референдуму; е) встановлення факту зловживання конституційними правами і їх позбавлення; ж) діяльність конституційної юстиції; з) конституційну відповідальність.

Серед найдавніших засобів захисту конституції можна виділити право народу на повстання (опір). В Конституції України таке право безпосередньо не закріплено. Треба зауважити, що сучасна конституційна доктрина не визнає ідею революції або повстання, оскільки це загрожує принципам конституційного ладу. Право на самозахист (ч. 5 ст. 55 Конституції) [1] не можна розглядати в контексті права на повстання, а скоріше трактувати як право на опір недемократичному правлінню. Однак конституційна формула, в силу якої «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її інформаційної та економічної безпеки є ... справою всього Українського народу» (ч. 1 ст. 17) [1] має етатистським конотації, що суперечить ідеї конституціоналізму. По суті, захист конституції є не обов'язком народу, а його природним правом, тому що воно адресовано проти антиконституційних дій і актів публічної влади. Тобто народ не є суб'єктом конституційної відповідальності.

Право народу на самозахист здійснюється в індивідуальній та колективних формах. Особа, права якої порушено у разі вичерпання всіх засобів правового захисту відповідно до ч. 5 статті 55 Конституції має право захищати їх в будь-який спосіб, який не заборонений законом. Таким чином, індивідуально особа може захищати свої права шляхом самозахисту в рамках необхідної оборони, крайньої необхідності, при затриманні правопорушника тощо. Такий самозахист особи повинен відповідати критеріям свободи волі індивіда тобто не завдавати шкоди правам і свободам інших осіб.

Колективними формами самозахисту є використання права на свободу зібрань в формі мітингів, маніфестацій, походів, демонстрацій, здійснення пікетів тощо. Фізичні та юридичні особи мають право використовувати такий інструмент самозахисту як право на колективні звернення (право петицій), які можна розглядати як своєрідну форму тиску народу на публічну владу. Конституція України визнає, що форми і способи самозахисту можуть обмежуватися законом. Такі обмеження повинні відповідати критеріям пропорційності і забороні надмірного втручання в приватну автономію.

Арбітражні функції глави держави займають важливе місце в забезпеченні правового захисту конституції. Однак вони носять політико-правовий характер, який істотно знижує їх роль в порівнянні із засобами конституційної юстиції. Зокрема, французький президент своїм арбітражем «забезпечує належне функціонування публічної влади», російський президент «забезпечує узгодження функціонування органів державної влади, суб'єктів федерації і місцевого самоврядування», в Україні арбітражні функції глави держави оформлені через конституційну конструкцію «гарант» (стаття 106) [1].

Інститути надзвичайного та воєнного стану є екстраординарними засобами захисту конституції. Згідно з Конституцією рішення про проголошення надзвичайного або воєнного стану приймає Верховна Рада за предствлений Президента. З цією метою Президент скликає РНБО, яке приймає відповідне рішення, а при вирішенні питання про необхідність введення надзвичайного стану - необхідно подання Кабінету Міністра. Відповідне рішення Верховна Рада приймає протягом двох днів (п. 31 ч. 1 ст. 85 Конституції) [1].

Рідко поширеними в конституційній практиці є такі способи правового захисту конституції, як